

УДК 378.4.091.33.016:811.161.2'373.611

DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2024.9.5>

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ МОРФЕМІКИ ТА ДЕРИВАТОЛОГІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

ОКСАНА КОСТИВ,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови імені професора Івана Ковалика, Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна, Львів) oksana.kostiv@lnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1878-2675>**Research ID:** rid86564

У статті окреслено проблемні моменти, завдання, основні принципи, методи, прийоми навчання морфеміки і словотвору для формування й розвитку фахової компетенції нормативного курсу «Сучасна українська літературна мова. Морфеміка і дериватологія» для студентів другого курсу філологічного факультету ОП «Середня освіта. Українська мова та література» спеціалізації 014 01 «Середня освіта (Українська мова та література)».

Ключові слова: методика викладання української мови, морфеміка, дериватологія (словотвір), компетентність, методи і принципи навчання, освітні програми, тренувальні вправи.

A COMPETENT APPROACH IN TEACHING MORPHEMICS AND DERIVATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

OKSANA KOSTIV,

Ph.D. in Philology, Associate Professor at the Ukrainian Language Department named after professor Ivan Kovalyk, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), oksana.kostiv@lnu.edu.ua

Considering the relevance of studying the standard course “Contemporary Ukrainian Literary Language. Morphemics and Derivatology” for the formation and development of professional competence of students of the educational program “Secondary Education. Ukrainian Language and Literature” of specialization 014 01 “Secondary Education (Ukrainian Language and Literature)” and at the same time on the insufficient coverage of the peculiarities of the teaching method of morphemics and word formation in philological and pedagogical publications, the article outlines the problematic aspects of the comprehensive study of morphemics and word formation, the task, basic principles, methods, techniques of working with these important levels of language structure are specified.

For future teachers, theoretical and practical knowledge of morphemics and word formation (derivatology) is an important part of general professional formation, which should ensure compliance with the principle of scientific knowledge during teaching of the Ukrainian language in institutions of general secondary education, development of students' understanding of the regularities of the functioning of the Ukrainian language, formation of morphemic skills and word-forming analysis of words and critical understanding of active word-forming processes in the contemporary Ukrainian language.

The defining task of the course “Contemporary Ukrainian Language. Morphemics and Derivatology” for the specialization 014.01 “Secondary Education (Ukrainian Language and Literature)” is to provide, based on a competency-based approach, a comprehensive understanding of the phenomena of morphemics and word formation and those regularities that determined the structure of the morpheme and word-formation systems of the contemporary Ukrainian language, based on the modern achievements of linguistic science. A well-thought-out system of lectures and practical classes, tasks for independent work, collective work on research projects ensure the familiarization of undergraduate students of the Faculty of Philology with modern theoretical works, introduce them

to the scientific paradigm of the latest achievements in the field of morphemics and derivatology, which contributes to the development of creativity, skills for conducting own scientific research and guidance of student research work, which is an important component of the thorough professional formation of a Ukrainian language teacher. We consider the expansion of effective traditional techniques during the study of morphemics and word formation, as well as the analysis of their impact on innovative teaching methods, as a promising direction for further development of the researched issue.

Key words: *teaching method, morphemics, derivatology (word formation), competence, methods and techniques of teaching, educational program, training exercises.*

Постановка проблеми. Курс «Сучасна українська літературна мова. Морфеміка і дериватологія» є важливим складником підготовки майбутніх філологів. Відповідно до навчального плану його опановують студенти другого курсу філологічного факультету, які здобувають освіту за освітньою програмою (далі – ОП) «Середня освіта. Українська мова та література» спеціалізації 014 01 «Середня освіта (Українська мова та література)». Основне призначення курсу – формування професійної компетентності майбутнього вчителя української мови, зокрема в такій складній та інколи контраверсійній царині українського мовознавства як будова слова (морфеміка) і словотвір (дериватологія). Дискусійність певних підходів у вивченні цієї дисципліни, поєднання традиційних та інноваційних принципів опису слів щодо їх морфемного складу чи похідності, неоднозначність результатів морфемного чи словотвірного аналізу, необхідність застосування знань з історії мови, історичної граматики та інших суміжних філологічних дисциплін ставить перед організаторами й виконавцями навчального процесу питання: чи потрібний майбутньому вчителю такий розлогий академічний курс з морфеміки й дериватології сучасної української літературної мови, чи потрібен такий значний обсяг знань для практичної діяльності учителя української мови у закладах загальної середньої освіти.

На нашу думку, відповідь на це запитання однозначна – філолог-україніст, майбутній вчитель української мови повинен мати академічні філологічні знання, які є необхідною передумовою для вироблення методичної вправності. А це зумовлює потребу в удосконаленні та оновленні підходів до викладання курсу «Сучасна українська літературна мова» для студентів відповідної спеціалізації.

Морфеміка і дериватологія – важливий і необхідний компонент програми фахової філологічної освіти, мета якого – навчити студентів аналізувати морфемну та словотвірну будову слів як «найменших самостійних і вільно відтворюваних у мовленні відокремлено оформлених значеннєвих одиниць» (Українська мова. Енциклопедія, 2000, с. 565), допомогти засвоїти основні закони конструювання морфемних структур, особливості словотвірних процесів на сучасному етапі, з'ясувати взаємодію між окремими структурними мовними явищами морфемного і словотвірного рівнів, зрозуміти загально внутрішні і часткові закони мови, які зумовлюють особливості морфемної і словотвірної систем сучасної української літературної мови, з'ясувати особливості вивчення морфемної і словотвірної будови слів у шкільному курсі української мови.

Аналіз досліджень. Методичні підходи у вивченні морфеміки і словотвору у вищій школі для підготовки майбутніх вчителів відображено передусім у загально методичних працях, серед яких видання «Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах. Підручник для студентів філологічних факультетів університетів (за ред. проф. М. Пентиліюк)» (Методика, 2005, с. 190–196). У розділі про особливості засвоєння лінгвістичної теорії з'ясовано принципи навчання курсу, подано зразки розбору слів за будовою та словотворчого аналізу, виділено основні завдання, відзначено, що навички, які отримують учні під час вивчення тем «Будова слова» і «Словотвір», мають «мають велике значення як для розвитку логічного мислення, так і для засвоєння багатьох орфографічних правил» (Методика, 2005, с. 196). Серед спеціальних навчальних видань відзначимо монографію Кулик О. (Кулик, 2019), посібники для студентів-філологів, які містять теоретичний матеріал та практичні завдання, зокрема праці Бабій І. М., Лісняк Н. І. (Бабій, Лісняк, 2006), Білоус М. П., Кузьми І. Т. (Білоус, Кузьма, 2014), Вакарюк Л. О., Панцьо Є. С. (Вакарюк, Панцьо, 1999, 2007, 2010), Вовченко Г. І. (Вовченко, 2023), Горпинича В. О. (Горпинич, 1999), Лаврінець О., Симонової К. (Лаврінець, Симонова, 2019), Пономаренко С. (Пonomаренко, 2017). Усі автори насамперед указують на те, що їхні праці призначені для студентів і викладачів філологічних

факультетів, аспірантів-філологів, дехто зараховує до цільової аудиторії й учителів-словесників. Зазначені видання в більшому чи меншому обсязі містять результати досліджень «як класичної, так і нової, сучасної лінгвістичної теорії у галузі словотвору» (Вакарюк, Панцьо, 2010), пропонують «перелік теоретичних питань та систему вправ, а також тестових завдань для практичних занять і самостійної роботи студентів» (Білоус, Кузьма, 2014), вказують на «специфіку структурно-граматичного рівня національної мови» і пропонують «розпізнати спільні й самобутні риси морфемної та словотвірної підсистем рідної мови, глибше зрозуміти їх реалізацію в конкретних умовах» (Бабій, Лісняк, 2006). Інколи автори виокремлюють якусь частину матеріалу під рубрикою *Запам'ятайте!* чи *Складні випадки* або доповнюють його методичним коментарем, який переважно містить додаткові теоретичні відомості з різних джерел і виконує насамперед допоміжну роль. Таке структурування, з одного боку, сприяє концентрації уваги з боку студентів на проблемних моментах у трактуванні явищ морфемного аналізу слів чи дослідження історії їхнього творення, а з іншого – опосередковано впливає на здатність студентів самим систематизувати навчальний матеріал, виокремлювати в ньому те, що викликає труднощі під час засвоєння теорії або під час практичного застосування знань.

Мета статті. Зважаючи на важливе місце, яке посідає курс із вивчення морфеміки і дериватології у навчальних програмах філологічних факультетів у вищих навчальних закладах, його роль у формуванні фахових компетентностей студентів другого курсу філологічного факультету ОП «Середня освіта. Українська мова та література» спеціалізації 014 01 «Середня освіта (Українська мова та література)» і водночас на недостатнє висвітлення особливостей його викладання в наукових і методичних виданнях відповідного спрямування, маємо на меті з'ясувати завдання, основні принципи, методи, прийоми навчання морфеміки і словотвору у ЗВО та звернути увагу на низку проблемних моментів під час опанування нормативного курсу «Сучасна українська літературна мова. Морфеміка і дериватологія».

Методи і методика дослідження. У статті використано метод лінгвістичного опису, порівняльного аналізу та спостереження для інтерпретації методів викладання морфеміки і словотвору у вищій школі та навчання будови слова і словотвору у закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Навчання філологів ОП «Середня освіта. Українська мова та література» спеціалізації 014 01 «Середня освіта (Українська мова та література)», як зазначено в проєкті відповідного Стандарту вищої освіти, передбачає формування загальних і фахових компетентностей, серед яких здатність моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів, розвивати в учнів критичне мислення, застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі, використовувати інновації у професійній діяльності, здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності, навчатися впродовж життя (Стандарт вищої освіти. (Проєкт), 2024).

Вивчення морфеміки і словотвору у вищій школі є важливою частиною загального курсу сучасної української мови. Завдання курсу – аналіз закономірностей, які зумовили будову морфемної і словотвірної системи на синхронному зрізі. Усвідомлення основних положень курсу забезпечує всебічне розуміння явищ морфеміки і словотворення на сучасному рівні розвитку мовознавства, дотримання принципу науковості під час викладання української мови у закладах загальної середньої освіти. Адже компетентнісний підхід у навчанні – це основна складова сучасного навчального процесу у вищій школі.

Вивчаючи курс «Сучасна українська літературна мова. Морфеміка і дериватологія», студенти натрапляють на значні труднощі: низка морфонологічних явищ та історичні зміни (спрощення, ускладнення, перерозклад) в морфемній будові ускладнюють морфемне членування слів. Висвітлення дискусійних питань дериватології, зокрема діахронних і синхронних способів словотворення, визначення мотивувальних зв'язків похідних слів, питання множинної похідності та ін.

Курс «Сучасна українська літературна мова. Морфеміка і дериватологія» має загальнотеоретичні й практичні цілі. Компетентнісний підхід передбачає саме акцент на практичних навичках – повному графічно-описовому морфемному і словотвірному аналізу слова. Адже відповідний аналіз є маркером системних знань філолога, а в подальшому – визначником формування вмій, знань та навичок в учнів закладів загальної середньої освіти.

Упродовж вивчення морфеміки і дериватології викладач застосовує різні методи, зокрема описовий метод (прийоми систематизації, трансформації) буде поєднано зі структурним (вичленовування одиниць словотвірної системи), із конструктивним (моделювання словотвірних пар і словотвірних парадигм), з елементами порівняльно-історичного методу (прийоми хронологізації, внутрішньої реконструкції) для висвітлення фактів з історії мови і розкриття історичних, часом етимологічних причин явищ певного часового зрізу чи сучасного стану. Застосування загальнонаукових підходів індукції, дедукції і гіпотези; діахронного і синхронного підходів, а також методики проведення словотвірного аналізу з урахуванням структурно-семантичних особливостей словотворчого процесу на лекційних, практичних і самостійних заняттях реалізується завдяки пояснювально-ілюстративному, репродуктивному, науково-дослідницькому методам, методам тренувальних вправ, словесним і наочним прийомам.

Основний фах філолога спеціальності 014.01 – вчитель української мови та літератури в закладах загальної середньої освіти. Тому передусім студенти-філологи повинні орієнтуватися у відповідних модельних програмах для Нової української школи (НУШ). Як відомо, сьогодні існують дві модельні програми, у яких подано вивчення морфеміки і словотвору: «Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти» (автори Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.) та «Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти» (автори Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. В., Плівачук К. В., Попова Т. Д.).

Автори програм по-різному підходять до вивчення морфеміки і словотвору у закладах загальної середньої освіти.

Так, Голуб Н. Б. та Горошкіна О. М. пропонують вивчати будову слова (спільнокореневі слова й форми слова, спільнокореневі слова як засіб зв'язку речень у тексті, основа (корінь, суфікс, префікс) слова і закінчення, написання префіксів з-, зі-, с-, роз-, без-, пре-, при-, при-, правила написання букв е, и, і в суфіксах -ечок, -ечк, ичок, інн(я), -енн(я), инн(я), -ив(о), -ев(о), букви е, о, и в прикметникових суфіксах -ев-, -ов-, -ин-, -ін-, -ичн-, антонімічні префікси й суфікси, незмінні й змінні слова, складні слова) і словотвір (змінювання і творення слів, твірне слово, основні способи словотворення (префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний, безафіксний, складання основ (або слів), аббревіатури, перехід слів з однієї частини мови в іншу); творення і правопис складноскорочених слів; складні слова, сполучні о, е в складних слова, правопис складних слів разом, із дефісом, окремо, написання слів з пів; словотвірний ланцюжок; зміни приголосних під час творення слів (іменників із суфіксом -ин-(а) від прикметників на -ський, -цький; іменників із суфіксами -ств-(о), -зтв-(о), -цтв-(о); прикметників із суфіксами -ськ-, -цьк-, -зьк-; словотвірний розбір слова) разом із орфографією у 6 класі. В основу структури модельної програми покладено концентрично-спіральному будову, що «забезпечує поступове розширення й поглиблення мовних знань, системне, а не епізодичне» (Голуб, Горошкіна, 2023). Вивчення будови слова і словотвору у взаємозв'язку сприятиме реалізації основних принципів навчання – доступності, систематичності і логічної послідовності. У процесі такого навчання учні усвідомлюватимуть зв'язок будови слова і словотвору, розумітимуть використання засобів морфемного аналізу для словотвірного розбору.

Заболотний О.В., Заболотний В. В. вивчення будови слова і орфографії (поняття основи, закінчення, змінні і незмінні слова, корінь слова, спільнокореневі слова та форми слова, спільнокореневі слова як засіб зв'язку слів у реченні, префікс та суфікс, префікси і суфікси, які надають словам емоційної виразності, правопис значущих частин слова, написання префіксів пре-, при-, при-) пропонують для 5 класу, а словотвір та орфографію (змінювання і творення слів, похідні і непохідні слова, поняття про твірне слово, основні способи словотворення (суфіксальний, префіксальний, суфіксально-префіксальний, безафіксний, складання основ / слів, аббревіація, перехід слів з однієї частини мови в іншу) словотвірний ланцюжок, словотвірний розбір, зміни приголосних під час утворення слів, складні слова, сполучні голосні в складних словах, складноскорочені слова як різновид складання, правопис складних слів разом і з дефісом, написання з пів) – для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Отже, будову слова і словотвір учні вивчають у різних класах. Це безпосередньо пов'язано з реалізацією принципу доступності. Адже вивчення цих двох складових вимагає різного рівня узагальнення: вивчаючи будову слова, учні більше зосереджуються на вичленовуванні та аналізі конкретних морфем (значущих частин слова). Словотвірний аналіз, мета якого полягає у визначенні способу

словотворення конкретного похідного слова, вимагає зіставлення його з твірними у межах словотвірної пари для виявлення засобу словотворення. Окрім того, подання словотвору безпосередньо перед вивченням морфології, сприятиме більш повному усвідомленню творення різних частин мови.

Сучасний вчитель української мови в контексті Нової української школи потребує методичного забезпечення і нових теоретичних підходів у підготовці уроку мови, що, відповідно, вимагає новітніх методів і прийомів у підготовці фахівців для сфери базової освіти. Дотримання основних принципів навчання (наочності, системності, науковості, доступності, самостійності, послідовності) забезпечить фахову підготовку майбутніх учителів української мови.

Студенти спеціалізації 014.01 «Середня освіта (Українська мова та література)» як майбутні вчителі української мови у закладах загальної середньої освіти у процесі вивчення курсу «Морфеміка і дериватологія» повинні усвідомлювати, що вишівська програма курсу передбачає більш ґрунтовний аналіз складових морфеміки і дериватології. Одразу зазначимо, що функціонування у назві курсу поняття «дериватологія» пов'язане з традицією Львівської дериватологічної школи, адже Іван Ковалик подав чітку дефініцію цього терміна (Словотвір, 1979; Ковалик, 2007).

Компетентнісний підхід у викладанні фахових дисциплін полягає у формуванні загальних і фахових (спеціальних) компетентностей та реалізації відповідних результатів навчання. Учитель української мови – це філолог з базовими знаннями курсу «Сучасна українська мова», частиною якого є морфеміка і словотвір. Зрозуміло, що курс «Будова слова і словотвір» у закладах загальної середньої освіти вимагає більш традиційного підходу, проте учитель української мови повинен демонструвати академічні знання з освітньої галузі і володіти методиками і технологіями моделювання змісту навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів (Стандарт, 2024).

У процесі викладання курсу «Сучасна українська мова. Морфеміка і дериватологія» для студентів спеціалізації 014.01 «Середня освіта (Українська мова та література)» потрібно диференціювати складові, які безпосередньо стосуються вивчення курсу у закладах загальної середньої освіти. Лекційний матеріал, тематика і зміст практичних завдань повинні бути орієнтовані на базову освіту. На практичних заняттях студенти для цього можуть аналізувати модельні програми, подання теоретичного матеріалу в підручниках та змістове наповнення тренувальних вправ. На лекційних заняттях у процесі подання матеріалу необхідно подавати порівняльну характеристику обсягу і складових елементів вищої школи та базової освіти.

Сучасні виклики (пандемія, повномасштабна війна) вимагає більшого використання дистанційних форм та методів навчання морфеміки і словотвору. Широкі можливості використання цифрових ресурсів дає система електронного навчання Moodle – модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища, яке є вільно поширюваною системою управління навчальним контентом. Система електронного навчання дозволяє забезпечувати викладання навчальних курсів, отримувати інформацію та спілкуватися викладачам і студентам між собою незалежно від часу та місця знаходження, тобто створювати віртуальне навчальне середовище та керувати ним. Таку методику вивчення курсу запроваджено на кафедрі української мови Львівського національного університету імені Івана Франка, на платформі електронного навчання Moodle створено і атестовано електронний курс «Сучасна українська мова. Морфеміка і дериватологія» (Костів, Кузьма, 2024). Самостійна робота над індивідуальними проектами передбачає характеристику викладу програмового матеріалу у підручниках для базової освіти, аналіз тренувальних вправ з ілюстраціями.

Студенти спеціалізації 014.01 «Середня освіта (Українська мова та література)» для викладання курсу «Будова слова і словотвір» у закладах середньої освіти передусім повинні ознайомитися із складовими програми початкової школи (Шиян, 2022). Як відомо, більшість понять і термінів освітнього курсу «Будова слова і словотвір» (основа та закінчення, значущі частини основи слова: префікс, корінь, суфікс; спільнокореневі слова; уявлення про способи словотворення, складні слова) є предметом початкової освіти, тому завданнями базової освіти є не лише повторення, закріплення, а й поглиблення матеріалу, вивчення у більшому обсязі. Зокрема, не варто обмежуватись аналізом структури елементарних іменників та прикметників, як це здебільшого робилось на початковому етапі навчання, по-друге, частіше слід використовувати слова, у складових частинах яких відбулися певні звукові зміни (Методика, 2005, с. 190), що

допоможе чіткіше усвідомити структуру словотвірної ланцюжка та словотвірної пари. Отже, учитель моделюватиме й аналізуватиме лінгвальні одиниці в стандартних і нестандартних ситуаціях, що означатиме залучення для морфемного і словотворчого аналізів мовні одиниці різної частиномовної належності, з різними морфонологічними змінами.

У процесі роботи з темами «Будова слова і словотвір» перед вчителем виникає низка проблемних ситуацій. Необхідно диференціювати поняття «словозміна» і «словотворення», усвідомлювати зв'язки між словотворенням і лексикологією, фонетикою; розрізняти поняття про лексичне й граматичне значення під час вивчення будови слова і словотворення; зіставляти словотвірний розбір з морфемним; використовувати знання про будову слова і словотворення для вдосконалення орфографічних навичок (Методика, 2005, с. 191). Також у процесі вивчення будови слова і словотвору необхідно акцентувати на морфонологічних змінах: учні повинні розрізняти варіанти морфем, які виникають у процесі словозміни та творення.

Особливу увагу потрібно звертати на зв'язок будови слова і словотвору. Адже вичленовування значущих частин слова (морфем) безпосередньо пов'язано з процесами творення нових слів, тому знання про корінь як носій основного лексичного значення, закінчення, суфікс, префікс є необхідною передумовою для навчання словотвору.

З метою трансформації знань учнів в уміння й навички, тобто реалізації компетентнісного підходу доцільно використовувати систему тренувальних вправ. Передусім у підручниках (Онатій, Ткачук, 2023) для базової середньої освіти, побудованих за програмою НУШ, подано практичні завдання різного типу, пов'язані з будовою слова і словотвором та орфографією.

Так, у розділі «Будова слова. Орфографія» учні вивчають такі теми: «Основа слова. Закінчення», «Незмінні й змінні слова», «Корінь слова. Спільнокореневі слова й форми слова», «Префікс. Суфікс. Антонімічні префікси й суфікси», «Подвоєння на межі частин слова», «Подовження», «Написання префіксів з-(зі), роз-, без-», «Написання префіксів пре-, при-, при-», «Правила написання букв е, и в суфіксах -ечок, ичк, -ичок, ив(о), ев(о)». У теоретичному викладі подано поглиблене визначення закінчення та основи, кореня, спільнокореневих слів, префікса і суфікса, з'ясовано складне для учнів 6 класу питання про те, як саме визначати закінчення, особливо у тих випадках, коли у словах відбуваються чергування приголосних та голосних (дорога, біль, рука, нога), доступно пояснено поняття про нульове закінчення, частково подано поняття постфікса. Тренувальні вправи спрямовані на вироблення навичок та часто мають творчий характер (н-д. досліди подані сполучення слів та зроби висновок про те, навіщо словам потрібні закінчення; добери слова із відповідними закінченнями, прочитай речення з вигаданими словами, спробуй визначити закінчення, визнач, які з граматичних значень виражають наведені закінчення, від поданих іменників утворити назви осіб жіночої статі та допомогою суфіксів, запиши назви зображених об'єктів, добери до кожного якомога більше спільнокореневих,), хоча наявні і завдання традиційного змісту (поставити слова у відповідному відмінку, виділити закінчення). Поряд з цим поширені і традиційні вправи, зокрема випишіть із тексту або доберіть самостійно до запропонованого слова форми або спільнокореневі слова; доберіть слова, що складаються з певної кількості морфем; доберіть антоніми чи синоніми, що відрізняються від поданих слів лише префіксами; випишіть з тексту слова і заповніть таблицю (змінні і незмінні слова); вибрати зі списку слова і заповнити таблицю (слова з нульовим закінченням і слова без закінчення); обрати з переліку слово, яке відрізняється від інших значенням префікса чи суфікса; розібрати слова за будовою; зробити словотвірний розбір слів та ін.

Лінгводидакти пропонують такий поділ: морфемні вправи, що розвивають в учнів уміння визначати структуру слова (знайдіть (випишіть, підкресліть) слова, що мають префікси, суфікси (або певну структуру); позначте графічно частини слова; доберіть слова з певними суфіксами тощо (або з певною структурою); згрупуйте слова за наявністю в них різних префіксів (суфіксів, закінчень тощо); розберіть слова за будовою; визначте, у якому зі слів префікс (суфікс тощо) не виділяється.) і словотвірні вправи, що розвивають уміння встановлювати структурно-семантичні, зв'язки й визначати спосіб творення слова (визначте, від якого слова й за допомогою яких засобів утворене певне слово; складіть ланцюжок спільнокореневих слів (у порядку їх творення); визначте спосіб творення слова; доберіть спільнокореневі слова до запропонованого слова) (Методика, 2005, с. 191).

У сучасному освітньому процесі зростає частка завдань, які пов'язані з інформаційними технологіями. Під час вивчення будови слова і словотвору автори підручників часто

використовують завдання, які сприяють формуванню цифрової компетентності, зокрема, це тренувальні вправи із поданням відповідних QR-кодів; посилання на веб-сайти та ін.

Отже, дуже важливо, щоб кожна лекція і практичне заняття для студентів спеціалізації 014 01 «Середня освіта (Українська мова та література)» не тільки сприяли засвоєнню теоретичних засад трактування різних явищ мовної системи, а також обов'язково містили методичні коментарі щодо застосування набутих знань у практичній діяльності вчителя української мови. Важливим є знання змісту й наповнення шкільних підручників. Академічний виклад матеріалу має бути спрямований передусім на вироблення професійних педагогічних компетентностей, умінь формулювати проблему і шукати шляхів для її розв'язання. Методичний коментар повинен інформувати про зміст шкільних навчальних програм і підручників, давати відповіді на запитання, як саме той чи інший матеріал подавати учням, як, ґрунтовно володіючи академічними філологічними знаннями в царині морфеміки і дериватології, уміти логічно і доступно пояснити особливості, пов'язані передусім із морфемною будовою слова і словотвірною системою мови, а саме: з визначенням морфем у слові, похідністю і непохідністю, поняттям твірної основи і твірного слова, виділенням різних морфем (значущих частин) у слові, особливостями словотворення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Курс «Сучасна українська мова. Морфеміка і дериватологія» для спеціалізації 014.01 «Середня освіта (Українська мова та література)» забезпечує студентів-бакалаврів філологічного спрямування теоретичними відомостями, презентує найновіші досягнення науковців у морфеміці і дериватології, що сприяє креативності у самостійній роботі студентів, виробленню навичок до проведення власних наукових досліджень і керівництва учнівською пошуковою роботою. Усе це забезпечує формування ґрунтовної професійної підготовки майбутнього вчителя української мови в закладах загальної середньої освіти. З метою підвищення ефективності навчання й формування у студентів усвідомленого ставлення до розбудови майбутньої професійної компетентності від першого заняття курс необхідно супроводжувати методичним коментарем, основна мета якого навчити, як практично застосовувати набуті філологічні знання. Перспективним напрямом подальшого опрацювання досліджуваного питання вважаємо розвиток традиційних методів і прийомів та пошук ефективних новітніх підходів із застосуванням можливостей сучасних технологій під час вивчення морфеміки і словотвору, напрацювання нових навчальних та методичних матеріалів для вивчення морфеміки й словотвору у закладах вищої освіти, які забезпечують підготовку філологів-україністів для закладів загальної середньої освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Бабій, І. М., Лісняк, Н. І. (2006). *Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір: Навчальний посібник*. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан.
- Білоус, М., Кузьма, І. (2014). *Морфеміка й дериватологія сучасної української літературної мови: Практикум для студентів українського відділення філологічного факультету*. Львів. Режим доступу: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/morfemika-i-derivatolohiia.pdf>
- Вакарюк, Л. О., Панцьо, С. Є. (2010). *Українська мова. Морфеміка і словотвір*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
- Вакарюк, Л., Панцьо, С. (1999). *Українська мова. Морфеміка і словотвір*. Тернопіль.
- Вакарюк, Л. О., Панцьо, С. Є. (2007). *Український словотвір у термінах: Словник-довідник*. Тернопіль: Джура.
- Вовченко, Г. І. (2023). *Прикладне українське мовознавство: морфемологія і дериватологія сучасної української літературної мови*. Ужгород.
- Горпинич, В. О. (1999). *Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія*. Київ: Вища школа.
- Ковалик, І. І. (2007). *Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову*. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Івано-Франківськ–Львів, 1, 170–236.
- Костів, О., Кузьма, І. (2024). *Сучасна українська літературна мова. Морфеміка дериватологія*. [Електронний ресурс]. Львів. Режим доступу: <https://e-learning.lnu.edu.ua/course/view.php?id=5132>
- Кулик, О. Д. (2019). *Мовленнєвий розвиток учнів основної школи в процесі вивчення словотвірної системи української мови: монографія*. Київ: Інтерсервіс.
- Лаврінець, О., Симонова, К. (2019). *Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія*. Київ: Києво-Могилянська Академія.

- Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах. Підручник для студентів філологічних факультетів університетів* (за ред. М. Пентилюк). (2005). Київ: «Ленвіт».
- Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти»* (автори Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/27.11.2023/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.27.11.2023.pdf>
- Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти»* (автори Заболотний О. В., Заболотний В. В.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-roetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyy.ta.in.14.07.21.pdf>
- Пономаренко, С. (2017). *Сучасна українська мова: Морфеміка. Дериwатологія. Морфологія*: навчальний посібник, відп. ред. О. В. Крутоголова. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили. Режим доступу: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/>
- Словотвір сучасної української літературної мови* (1979). Київ.
- Стандарт вищої освіти України (проект). Перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)*. (2024). Київ. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/015-Profosvita-bakalavr.pdf>
- Типова освітня програма 3–4 клас* (автор Шиян, Р. Б.). (2022). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/prohramy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Tyova.osvitnya.prohrama.3-4.Shyuan.pdf>
- Українська мова*. Енциклопедія. (2000). Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана.
- Українська мова. Підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти*. (автори Онатій А., Ткачук Т.) (2024). Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.

REFERENCES

- Babii, I. M., & Lisniak, N. I. (2013). *Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfemika. Slovtvir : Navchalnyi posibnyk [Modern Ukrainian literary language. Morphemics. Word formation: a study guide]*. Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
- Bilous, M., & Kuzma, I. (2014). *Morfemika y deryvatolohiia suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy: Praktykum dlia studentiv ukrainskoho viddilennia filolohichnoho fakultetu [Morphemics and derivatology of the modern Ukrainian literary language: A workshop for students of the Ukrainian department of the Faculty of Philology]*. Lviv, Retrieved from: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/morfemika-i-deryvatolohiia.pdf> [in Ukrainian].
- Vakariuk, L., & Pantso, S. (2010). *Ukrainska mova. Morfemika i slovtvir [Ukrainian language. Morphemics and word formation]*. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
- Vakariuk, L., & Pantso, S. (1999). *Ukrainska mova. Morfemika i slovtvir. [Ukrainian language. Morphemics and word formation]*. Ternopil. [in Ukrainian].
- Vakariuk, L. O., & Pantso, S. Ye. (2007). *Ukrainskyi slovtvir u terminakh: Slovnyk-dovidnyk [Ukrainian word formation in terms: A dictionary reference]*. Ternopil : Dzhura [in Ukrainian].
- Vovchenko, H. I. (2023). *Prykladne ukrainske movoznavstvo: morfemolohiia i deryvatolohiia suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy [Applied Ukrainian Linguistics: Morphology and Derivatology of the Modern Ukrainian Literary Language: A Study Guide]*. Uzhhorod [in Ukrainian].
- Horpynych, V. O. (1999). *Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfemika. Slovtvir. Morfolohiia. [Modern Ukrainian literary language. Morphemics. Word formation. Morphology]*. K. [in Ukrainian].
- Kovalyk, I. I. (2007). *Deryvatolohiia (slovtvir) yak samostiina linhvistychna dystsyplyna ta yii mistse u systemi nauky pro movu [Derivatology (word formation) as an independent linguistic discipline and its place in the system of language science]*. *Vchennia pro slovtvir. Vybrani pratsi*. Ivano-Frankivsk–Lviv, I, 170–236. [in Ukrainian].
- Kostiv, O., & Kuzma, I. (2024). *Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfemika deryvatolohiia [Modern Ukrainian literary language. Morphemics and derivatology]*. Retrieved from <https://e-learning.lnu.edu.ua/course/view.php?id=5132> [in Ukrainian].
- Kulyk, O. D. (2019). *Movlenniievi rozvytok uchniv osnovnoi shkoly v protsesi vyvchennia slovtvirnoi systemy ukrainskoi movy: monohrafiia [Speech development of primary school pupils in the process of studying the word-formation system of the Ukrainian language: a monograph]*. K.: Interservis [in Ukrainian].
- Lavrinets, O., Symonova, K. (2019). *Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfemika. Slovtvir. Morfolohiia [Modern Ukrainian literary language. Morphemics. Word formation. Morphology]*. K.: Kyievo-Mohylianska Akademiia [in Ukrainian].

- Metodyka navchannia ukraïnskoi movy v serednikh osvïtnikh zakladakh. Pidruchnyk dlia studentiv filolohichnykh fakultetiv universytetiv [Methods of teaching the Ukrainian language in secondary educational institutions: a textbook for students of philological faculties of universities].* (2005). K. [in Ukrainian].
- Modelna navchalna prohrama «Ukrainska mova. 5–6 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity»* (avtory Holub N. B., Horoshkina O. M.). [Model curriculum 'Ukrainian Language. Grades 5–6' for general secondary education institutions (authors N. Holub, O. Horoshkina)] Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/27.11.2023/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.27.11.2023.pdf> [in Ukrainian].
- Modelna navchalna prohrama «Ukrainska mova. 5-6 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity»* (avtory Zabolotny, O. V., Zabolotnyi V. V.). [Model curriculum 'Ukrainian Language. Grades 5-6' for general secondary education institutions (authors Zabolotnyi O. V., Zabolotnyi V. V.)] Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyy.ta.in.14.07.21.pdf> [in Ukrainian].
- Ponomarenko, S. (2017). *Suchasna ukrainska mova: Morfemika. Deryvatolohiia. Morfonolohiia: navchalnyi posibnyk [Modern Ukrainian language: Morphemics. Derivatology. Morphology: a study guide].* Mykolaiv: Vyd-vo ChNU im. Petra Mohyly, Retrieved from <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/> [in Ukrainian].
- Slovotvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy.* (1979). [Word formation in the modern Ukrainian literary language]. K.: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Standart vyshchoi osvity Ukrainy (proiekt). Pershyi (bakalavrskyi) riven, haluz znan 01 Osvita/Pedahohika, spetsialnist 014 Serednia osvita (za predmetnymi spetsialnostiamy).* [Standard of Higher Education of Ukraine (draft). First (bachelor's) level, field of knowledge 01 Education/Pedagogy, specialty 014 Secondary education (by subject specialties)] Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/015-Profosvita-bakalavr.pdf> [in Ukrainian].
- Typova osvitnia prohrama, rozroblena 3-4 klas.* (avtor Shyian R. B.). [Typical educational programme for grades 3–4 (by R. B. Shian)] Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4_klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Shyian.pdf [in Ukrainian].
- Ukrainska mova. Entsyklopediia.* (2000). [Ukrainian language: Encyclopaedia]. K. : Vyd-vo «Ukr. entsykl» [in Ukrainian].
- Ukrainska mova. Pidruchnyk dlia 6 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity.* (avtory Onatii A., Tkachuk T.) (2023). [Ukrainian language. Textbook for 6th grade of general secondary education institutions]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].